

В і д г у к
офіційного опонента, доктора історичних наук,
професора кафедри всесвітньої історії
Факультету суспільно-гуманітарних наук
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
Галини Василівни Саган
на дисертацію Танавського Ігоря Павловича
«Україна і Турецька Республіка: еволюція міждержавних відносин (1991–
2021 рр.)»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
в галузі знань 03 «Гуманітарні науки»
за спеціальністю 032 «Історія та археологія»

Дослідження питань міждержавних відносин, які розвивалися між Україною і Турецькою Республікою упродовж 1991–2021 років, характеризуються високим рівнем актуальності як у науковому, так і в практичному вимірах. Також варто говорити про різні напрями практичної важливості такого дослідження. До прикладу, почнемо з геополітичного виміру актуальності, який сягає XVII ст. і засвідчує історичну тяглість зацікавленості сторін одна до одної. Зокрема, першим міждержавним договором можна вважати угоду між козацькою Україною та Османською імперією, укладену ще у 1649 році, яка надавала українським суднам свободу мореплавства у Чорному морі та право проходження через турецькі протоки. Тоді українські купці на 100 років звільнялися від митних зборів та інших податків. Туреччина також стала однією з перших країн, яка визнала Українську Народну Республіку у 1918 році, тоді ж сторони відкрили дипломатичні місії. У новітній історії Турецька Республіка визнала державну незалежність України 16 грудня 1991 року.

03 лютого 1992 року був підписаний Протокол про встановлення дипломатичних відносин між Україною і Туреччиною.

Сьогодні обидві держави є ключовими гравцями в Чорноморському регіоні, тому їхні відносини впливають на регіональну безпеку, баланс сил у Чорному морі та стримування російського впливу. Особливо зросла актуальність до досліджуваної теми після 2014 року (анексія Криму) і ще більше – після 2022 року, оскільки період 1991–2021 років заклав основу для сучасної політики. Також актуальність дослідження І. Танавського обумовлена потребою здійснити комплексний аналіз усіх аспектів міждержавних відносин між Україною та Республікою Туреччина за 1991–2021 рр., систематизувати та узагальнити матеріали, виокремити періодизацію міждержавних відносин, виявити закономірності тощо.

На наш погляд, були коректно визначені мета і завдання дослідження, визначені напрями наукового пошуку. Все це зробило можливим досягнення відповідних результатів, що відображають особистий внесок автора і сформульовані у тексті дисертаційної роботи й підсумовані у загальних висновках.

Робота також має чітко означену наукову новизну. Слід зазначити, що особистий внесок Ігоря Танавського полягає в тому, що дисертація є першим в українській історіографії комплексним науковим дослідженням про еволюцію міждержавних відносин між Україною та Турецькою Республікою продовж 1991–2021 років, адже його робота базується на основі широкого кола джерел. У дисертації проаналізовано особливості формування договірно-правової бази українсько-турецьких відносин і визначено її роль у становленні стратегічного партнерства. Також систематизовано ключові чинники, що впливали на динаміку українсько-турецької взаємн у площині геополітики, регіональної та світової безпеки, економіки та гуманітарної співпраці.

Безумовно, науковій значущості роботі надає джерельна база, долучена до вивчення питань теми дисертації. Зокрема, джерельна база сформована з комплексу нормативно-правових актів двостороннього та багатостороннього характеру. Це міждержавні договори, міжурядові угоди, міжвідомчі

меморандуми, протоколи та програмні документи, які фіксують етапи становлення дипломатичних відносин, нормативні рамки стратегічного партнерства та механізми практичної взаємодії у різних галузях. Також сильною стороною роботи є те, що І.Танавський поділив джерельну базу дисертаційного дослідження на п'ять основних груп.

До історіографічного аналізу було долучено достатню кількість основних наукових розвідок українських та іноземних дослідників з питань українсько-турецьких міждержавних відносин, здійснено коректні посилання на документи та науковий доробок попередніх дослідників, що засвідчує добросовісність та академічну коректність автора.

У **другому розділі** дисертант цілком обґрунтовано вказує, що події 2014 р. стали каталізатором переходу від декларативного стратегічного діалогу до формування реального оборонно-політичного альянсу та трансформації безпекового партнерства між Україною та Турецькою Республікою в умовах російської агресії. Відповідно, дисертант робить висновок, що окупація Криму та подальша мілітаризація Чорноморського басейну створили спільну безпекову дилему, де порушення балансу сил з боку РФ змусило сторони інтегрувати свої оборонні потенціали. Схвально, що дисертант сміливо зазначає про вибір Туреччиною моделі «активного нейтралітету» та «балансуючої сили», де офіційне невизнання анексії та адвокація прав кримських татар поєднуються з розбудовою військово-технічної співпраці з Україною.

У **третьому розділі** І.Танавський слушно зазначає, що після 2014 р. російська агресія та окупація Криму суттєво вплинула на зміст економічних відносин України та Туреччини. Цей напрям співпраці набув рис «безпекової економіки». Аби забезпечити економічну стабільність, сторони вдалися до радикальної зміни логістичних ланцюгів, де Туреччина постала ключовим гарантом морської комунікації України. Загалом, українсько-турецька економічна співпраця упродовж 1991–2021 рр. постійно відбувалася за умов російського чинника. Зокрема, економічне протистояння Києва та Москви, як

зазначає дисертант, Туреччина майстерно використовує для отримання преференцій від обох сторін.

Про гуманітарну співпрацю, якій присвячений **четвертий розділ**, дисертант слушно зазначає як про напрям взаємин, що пройшов шлях від фрагментарних ініціатив 1990-х років до системного «комплексного партнерства». Базові угоди про співпрацю в галузі освіти та культури створили нормативний «каркас», який дозволив синхронізувати національні інтереси обох держав. Також І. Танавський справедливо зазначає вагомую роль кримськотатарського народу у розбудові двосторонніх відносин і перетворення кримських татар з об'єкта гуманітарної опіки з боку Туреччини на активного суб'єкта української дипломатії та чинник регіональної безпеки. Дисертант сміливо оцінює роль України у розбудові гуманітарної співпраці між країнами, зазначаючи, що турецька сторона характеризується вищим рівнем централізації та ресурсного забезпечення порівняно з українськими ініціативами. Наприкінці роботи подано висновки, список використаних джерел і літератури, додатки, що логічно завершують дослідження і засвідчують його повноту.

Основні положення та результати дослідження відображено в 11 публікаціях, 5 із яких – у наукових фахових виданнях України, 6 – матеріали всеукраїнських та міжнародних наукових конференцій.

Дисертація І. Танавського відповідає «Вимогам до оформлення дисертацій», затверджених наказами Міністерства освіти і науки України. Подана анотація стисло і об'єктивно узагальнює зміст опонованої праці, подає основні результати міждисциплінарного дослідження і створює повне уявлення про роботу.

Високо оцінивши дисертаційне дослідження Ігоря Танавського і не піддававши сумніву якість отриманих результатів, необхідно зазначити, що воно не позбавлене певних недоліків, а тому висловлюємо кілька зауважень і рекомендацій, що могли б, на наш погляд, удосконалити дослідницьку працю,

принаймні спонукати до певної дискусії навколо деяких положень, що розглядаються в дисертації.

1. Окремі дослідницькі завдання, зазначені у вступі, частково перебувають у дисбалансі з планом роботи. Зокрема третє завдання – дослідити процес визнання незалежності України Турецькою Республікою та встановлення дипломатичних відносин між двома державами на початку 1990-х рр. і п'яте – охарактеризувати значення кримськотатарського питання як чинника українсько-турецьких міждержавних відносин, – не відображені у плані. Якщо доцільність виокремлення третього завдання взагалі викликає сумнів, то питання місця кримськотатарського чинника у формуванні українсько-турецьких міждержавних відносин варто було винести окремим параграфом четвертого розділу.

2. Історіографічний доробок, присвячений українсько-турецьким міждержавним відносинам, дисертант поділив на три основні групи за проблемним принципом, проте в аналізі напрацювань українських та зарубіжних вчених не зазначено, кого і до якої групи дослідник відносить. Також бракує більш критичного оцінювання праць, включених до історіографічного огляду, що могло конкретніше продемонструвати внесок кожного автора у вивчення окремих питань досліджуваної теми.

3. Дисертант слушно зазначає (ст.187), що важливим суб'єктом еволюції українсько-турецьких відносин на сучасному етапі стала українська діаспора, яка пройшла шлях трансформації від розрізненої національної спільноти до структурованого та впливового громадського лобі. Однак не достатньо висвітлено діяльність українських осередків, їхню долученість до ініціатив, які зміцнювали позиції України в орбіті турецької зовнішньої політики, адже станом на 2020 рік на території Туреччини було зареєстровано 15 організацій української культури в найбільших містах країни. Історична наука мало вивчала ці питання, тому було б доречним

ширше показати роль українців Туреччини на формування українсько-турецької співпраці.

4. У параграфі 4.1 «Формування гуманітарного діалогу та культурної співпраці між Україною і Туреччиною» дисертант часто згадує низку угод, договорів, які були підписані між країнами. До прикладу, 27 листопада 1996 р. підписали «Угоди про культурне співробітництво». На думку дисертанта, ця Угода охопила максимально широкий спектр галузей: від класичного мистецтва та архівах до молодіжних обмінів і спорту, що дозволило диверсифікувати двосторонні зв'язки. Проте матеріал, поданий у параграфі, має мало прикладів контактів у мистецькій сфері чи спорті, тому варто було дати більш критичну оцінку реальних напрямів співпраці у культурній сфері між країнами.

5. Наостанок варто зазначити, що «Список використаних джерел і літератури» вимагає більш структурованого підходу. Першим блоком було б доречним подати список джерел, а потім вже перелік наукової літератури. Кожен із цих блоків також можна було розбити на окремі частини, виокремивши групи джерел і різні види наукових досліджень колег, які працювали над питаннями, дотичними до дисертації.

Також зазначимо, що у тексті дисертації та у наукових публікаціях, які висвітлюють результати дослідження, не виявлено порушень академічної доброчесності. Праця містить посилання на використані джерела та літературу відповідно до чинного законодавства щодо авторських прав.

Загалом, дисертація Ігоря Танавського справляє дуже позитивне враження та засвідчує, що дисертант є сформованим науковцем, який володіє навичками дослідницької праці, критичним та логічним мисленням, академічним стилем викладу матеріалу.

Отже, здійснений аналіз дисертації Танавського Ігоря Павловича «Україна і Турецька Республіка: еволюція міждержавних відносин (1991–2021 рр.)», дозволяє засвідчити, що робота є цілісною, оригінальною й завершеною

самостійною працею, у якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що загалом вирішують конкретну наукову задачу для певної галузі знань. Робота виконана з дотриманням усіх вимог до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 «Історія та археологія» і відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44). Вважаємо, що автор дисертації Танавський Ігор Павлович заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії в галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 «Історія та археологія».

Доктор історичних наук,
професор кафедри всесвітньої історії
Факультету суспільно-гуманітарних наук
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Галина САГАН

